

Imena naselja, ulica i trgova između administrativnih odluka i onomastike

Iako se na prvi pogled možda tako ne čini, nadijevanje imena gradskim četvrtima, ulicama, trgovima i drugim javnim površinama u Hrvata ima tisućljetnu tradiciju. Petar Šimunović tako navodi da je u Splitu okrugle 1000. godine zabilježeno prvo neslužbeno hrvatsko ime javne površine. Riječ je o prostoru oko katedrale svetoga Duje, koji se u jednome dokumentu naziva Sudamja. Razdoblje oslužbenjenja prvih hodonima, kako se imena gradskih četvrti, ulica, trgova i drugih javnih površina skupno nazivaju, znalo je potrajati i nekoliko stoljeća, a u državama s burnom prošlošću, smjenama vlasti i promjenama vrsta društvenoga uređenja, poput Hrvatske, nije nimalo neobično da je navedena skupina imena bila podložna čestim promjenama. Ponajprije zbog političko-ideoloških prijevora (poput slučaja Trga maršala Tita u Zagrebu) bilo je prijedloga da se ulice i trgovi označe brojevima (u Blatu na Korčuli, naselju iz kojega se velik broj stanovnika iselio u Sjedinjene Američke Države, to je u velikoj mjeri i provedeno), ali to nije zaživjelo. Uostalom, da se ulice imenuju s pomoću brojeva ne bi bilo ni knjiga, poput monografije *Ulicama Grada Borisa Njavre* o ulicama u staroj dubrovačkoj gradskoj jezgri, čije svako ime pripovijeda svoju priču.

Od neslužbenih prema službenim hodonimima

Prvi pokušaji zakonskoga uređenja imenovanja javnih površina u hrvatskim gradovima potječu s konca XVI. stoljeća, kad su u Karlovcu utvrde počele dobivati imena po zaslužnim vladarima i vojskovođama, a ulice i trgovi s obzirom na upravna i uslužna zdanja. Godine 1927. osnovan je u Zagrebu Odbor za imenovanje ulica i trgova kako bi se o hodonimima odlučivalo na jednome mjestu. Pritom treba naglasiti kako prvih godina nakon Drugoga svjetskog rata struka nije imala gotovo nikakva utjecaja na (pre)imenovanja zagrebačkih ulica. Odluke o (pre)imenovanju nisu zabilježene u službenim glasilima, pa se za neke zagrebačke ulice ni danas ne zna po kome su (pre)imenovane. Nakon hrvatskoga osamostaljenja 90-ih godina prošloga stoljeća osnovan je Odbor za imenovanje naselja, ulica i trgova, u kojemu su, kao odbornici ili kao članovi savjetodavne radne skupine, sjedili ugledni filolozi poput Petra Šimunovića i Josipa Bratulića. Petar Šimunović ujedno je popisao temeljna načela imenovanja ulica i trgova. Na njihovu je tragu Povjerenstvo za standardizaciju geografskih imena nedavno (točnije u svibnju 2020.) objavilo preporuke za imenovanje naselja, ulica i trgova. U njima se, među ostalim, navodi kako se potiče da se imena ulica i trgova sadržajno temelje na zemljopisnim i drugim pojmovima (npr. iz biljnoga i

životinjskoga svijeta) te imenima i datumima povezanim s prostorom naselja, nekoga hrvatskog kraja ili cjelokupne Hrvatske i povijesnim događajima ili da se imenuju po osobama koje su dale znatan doprinos kulturi, znanosti, gospodarstvu i sportu te na druge načine pridonijele razvoju naselja, jedinice lokalne samouprave, županije i/ili Hrvatske. Također se potiče uporaba dijalektnih likova u imenovanju kao važne odrednice mjesne kulture i identiteta. Preporukama se ujedno uvodi ograničenje po kojemu imena ulica i trgova ne mogu biti motivirana idejnim začetnicima, nositeljima javnih funkcija i istaknutim zagovornicima ni jednoga totalitarnog režima i s njima povezanim događajima.

Puna i skraćena imena ulica

Tijekom rada u Radnoj skupini Odbora za imenovanje naselja, ulica i trgova Gradske skupštine Grada Zagreba te Povjerenstvu za standardizaciju geografskih imena kao jedan nam se od najvećih problema nametnulo dvojako pisanje imena ulica. Naime, u hrvatskoj se tradiciji ustalilo da se imena ulica pišu punim i skraćenim imenom. Pri imenovanju ulica u Hrvatskoj postoje dvije osnovne formule: *pridjev + ulica* i *ulica + genitivni izraz*. Umjesto genitivne formule (npr. Ulica grada Rijeke) trebalo bi dati prednost imenovanju s pomoću ktetika (npr. Riječka ulica), a kad je riječ o osobnim imenima, prednost bi trebala imati puna imenska formula u genitivu (npr. Ulica Miroslava Krleže) jer je tako jasnije po kome je ulica imenovana, osobito kad je riječ o imenima manje poznatih osoba.

Službeno ime ulice najčešće sadržava puno službeno ime države po kojoj je ulica imenovana (npr. Ulica Republike Austrije), punu antroponimijsku formulu (kad ona sadržava vladarsku titulu, npr. Ulica kralja Zvonimira), ili osobno ime, prezime i eventualno nadimak (npr. Ulica Ive Lole Ribara, Ulica Damira Tomljanovića Gavrana), pridjev (Duga ulica, Športska ulica; Zvonimirova ulica – ako je potrebno kraće ime) ili ktetik (npr. Riječka ulica, Splitska ulica, Zagrebačka ulica). Katkad u imenima ulica imenovanih po stranim gradovima stoji i imenica *grad* (npr. Ulica grada Chicaga) jer se ktetici mogu pisati ili prema izgovoru ili prema zapisu u jeziku iz kojega potječu (npr. Čikaška ili Chicaška ulica). Puno službeno ime obično sadržava i naziv *ulica* osim kad je ulica imenovana po toponimu (npr. Buzin, Horvati). Zaključno, službeno je ime duže.

Kod skraćenoga se imena, kad ime ulice počinje nazivom *ulica*, naziv *ulica* izostavlja (npr. Republike Austrije umjesto Ulica Republike Austrije, Grada Chicaga umjesto Ulica grada Chicaga) ili se antroponimijska formula pokraćuje (npr. Teslina ulica umjesto Ulica Nikole Tesle). Naziv *ulica* nije uputno izostaviti kad se nastoji naglasiti da nije riječ o trgu, prilazu, prolazu, cesti, aleji i sl., odnosno kad su različiti zemljopisni objekti imenovani prema istome referentu (npr. u Zagrebu postoji Ulica Ivana Kukuljevića, ali i Trg Ivana Kukuljevića te Zagrebačka ulica, ali i Zagrebačka cesta i Zagrebačka avenija).

Dvojezična službena imena

U Hrvatskoj postoje jedinice lokalne i područne samouprave u kojima su uz hrvatski jezik u službenoj uporabi i jezici nacionalnih manjina, pa se kao problem pojavljuje pisanje dvojezičnih službenih imena naselja. Pritom treba imati na umu sljedeće:

1) riječ je o dvama imenima (npr. hrvatskome i talijanskome), pa bi se svako od tih imena trebalo upotrebljavati ovisno o tome kojim je jezikom tekst napisan (npr. *Pula* u hrvatskim tekstovima, *Pola* u talijanskim); iznimka su različite vrste nabranja (različiti popisi administrativnih jedinica ili poštanskih ureda), ploče s imenima naselja i sl. kad se preporučuje donijeti oba lika

2) u administrativnim tekstovima ujedno je pogrešno upotrijebljena spojica u primjerima kao *Pula-Pola*, *Rovinj-Rovigno*. Spojnica je znak nesklonjivosti prve sastavnice polusloženice, pa bi lokativ prema pravilu trebao glasniti *u Pula-Poli*, *u Rovinj-Rovignu*, što nije točno. Stoga bi u pisanju dvojezičnih toponima bilo uputnije upotrijebiti kosu crtu (*Pula/Pola*, *Rovinj/Rovigno*) jer se njome označuje da je riječ o dvama toponimskim likovima.

Kad se toponimi navode bez odrednice *grad/općina*, u tekstu bi se pisanom hrvatskim jezikom oba lika trebala sklanjati (npr. *u Puli/Poli*, *u Vodnjanu/Dignanu*), no u načelu bi takvo pisanje trebalo izbjegavati te u hrvatskome tekstu upotrebljavati hrvatska imena (npr. *Vodnjan*, *Općinski sud u Puli*), a u tekstovima pisanim jezikom pojedine nacionalne manjine materinskim jezikom njezinih pripadnika (npr. *Dignano*, *Tribunale municipale di Pola*).

Višeznačni administrativni naziv *grad*

Zoran je primjer zašto višeznačnost nije poželjna u nazivlju imenica *grad*. Ona u administrativnim tekstovima može označivati upravnu jedinicu koja je po svojoj definiciji slična općini (jedinici lokalne samouprave, tj. području od više naselja koja čine prirodnu, gospodarsku i društvenu cjelinu; npr. Grad Solin), ali i upravnu jedinicu koja je po svojoj definiciji slična županiji (jedinici područne samouprave s vrlo širokim mogućnostima samostalnoga odlučivanja; npr. Grad Zagreb). Pritom treba imati na umu i da svako županijsko središte ima znatno veću mogućnost samostalnoga odlučivanja od grada koji to nije, pa bi se moglo reći da u Hrvatskoj postoje tri vrste gradova kao administrativnih jedinica:

- 1) gradovi koji nisu županijska središta (osim Pule) jedinice su lokalne samouprave (npr. Grad Beli Manastir, Grad Knin, Grad Korčula, Grad Ploče, Grad Poreč, Grad Slatina)
- 2) gradovi koji su ujedno i županijska središta (i Pula) istodobno su i jedinice lokalne i jedinice područne samouprave iako to zakonski nije određeno, realno je tako (npr. Grad Dubrovnik, Grad Gospić, Grad Požega, Grad Slavonski Brod, Grad Split, Grad Zadar)

3) u slučaju Grada Zagreba grad je jedinica područne samouprave.

Imenica se *grad* u općejezičnoj uporabi ujedno odnosi na veće naselje u kojemu se stanovništvo uglavnom ne bavi poljoprivredom te pruža usluge i stanovništvu širega okružja. Dakle, imenica *grad*, kad označuje vrstu naselja, ima čak četiri definicije, pa nije neobično da to izaziva pravopisne prijepe. U općejezičnoj uporabi imenica se *grad* piše malim (npr. *grad Zagreb* kad se misli na Zagreb kao naselje), a kad označuje administrativnu jedinicu (npr. *Grad Metković*, *Grad Split*, *Grad Zagreb*) velikim početnim slovom. Ujedno područje grada kao administrativne jedinice najčešće obuhvaća više samostalnih naselja i gradskih četvrti, pa se često griješi u uporabi etnika i ksetika. Tako Gradu Metkoviću pripadaju naselja Dubravica, Glušci, Metković, Prud i Vid, ali se Metkovićima ne nazivaju Dubravičani, Gluščani, Prudani ili Vidonjci, a Splićani nisu stanovnici Gornjega i Donjega Sitnog, koji upravno pripadaju Gradu Splitu. O tome bi morali voditi računa gradonačelnici u javnim istupima jer se ne obraćaju samo svojim sugrađanima nego i stanovnicima svih naselja koja pripadaju određenoj administrativnoj jedinici. Pritom treba voditi računa o sljedećemu:

- 1) Kad se gradonačelnici obraćaju isključivo stanovnicima nekoga grada kao naselja (npr. Zagreba, Staroga Grada ili Dugoga Sela), naziv bi se *grad* (koji se u tome slučaju odnosi samo na jedno naselje) pisao malim slovom (npr. *građani grada Zagreba*), a po istoj bi se logici moglo govoriti i *građani grada Staroga Grada* ili *građani grada Dugoga Sela*. U tome je slučaju pleonastični izraz bolje zamijeniti etnikom (npr. Zagrepčani, Starograđani, Dugoselci).
- 2) Kad se gradonačelnici obraćaju svim stanovnicima nekoga grada kao administrativne jedinice (npr. Grada Zagreba), naziv se grad piše velikim slovom (npr. *građani Grada Zagreba*, a po istoj logici i *građani Grada Staroga Grada* ili *građani Grada Dugoga Sela*). Izraz se *građanin Grada Zagreba* tad odnosi i na stanovnike Kašine ili Brezovice, samostalnih naselja u okviru Grada Zagreba, Dola ili Vrbanja, samostalnih naselja u okviru Grada Staroga Grada, te Andrilovca ili Puhovca, samostalnih naselja u okviru Grada Dugoga Sela kao administrativne jedinice, te se izraz *građanin Grada Zagreba / Staroga Grada / Dugoga Sela* ne može zamijeniti etnicima *Zagrepčanin*, *Starograđanin* ili *Dugoselac*. U tome je slučaju bolje upotrijebiti izraz *stanovnik Grada Zagreba / Staroga Grada / Dugoga Sela*.

Na koncu, višerječna se imena nesamostalnih dijelova naselja pišu poput svih imena koja se ne odnose na samostalna naselja, pa se samo prva sastavnica imena piše velikim početnim slovom (npr. Bili brig, Gornji grad, Marčeljeva draga, Novi grad, Ravne njive). Iznimka su od toga pravila imena koja sadržavaju neko drugo ime (npr. Sveti Nikola), dakako i zemljopisno (npr. piše se Gornji Zamet zato što postoji toponim *Zamet*).

grad i Grad

Imenica se *grad* u općejezičnoj uporabi odnosi na veće naselje u kojemu se stanovništvo uglavnom ne bavi poljoprivredom te pruža usluge i stanovništvu širega okružja, no u Hrvatskoj postoje tri vrste administrativnih jedinica koje se nazivaju gradom:

- 1) gradovi koji nisu županijska središta (osim Pule) jedinice su lokalne samouprave (npr. Grad Beli Manastir, Grad Knin, Grad Korčula, Grad Ploče, Grad Poreč, Grad Slatina)
- 2) gradovi koji su ujedno i županijska središta (i Pula) istodobno su i jedinice lokalne i jedinice područne samouprave (iako to zakonski nije određeno, realno je tako; npr. Grad Dubrovnik, Grad Gospić, Grad Požega, Grad Slavonski Brod, Grad Split, Grad Zadar)
- 3) u slučaju Grada Zagreba grad je jedinica područne samouprave poput županije.

Dakle, imenica *grad*, kad označuje vrstu naselja, ima čak četiri definicije. U općejezičnoj uporabi imenica se *grad* piše malim (npr. grad Zagreb kad se misli na Zagreb kao naselje), a kad označuje koju od triju gore navedenih administrativnih jedinica (npr. Grad Metković, Grad Split, Grad Zagreb) velikim početnim slovom.

Zaključak

Administrativne odluke koje se ne donose u dogovoru s jezikoslovcima vrlo često izazivaju jezične prijepore. Najzorniji su primjeri za to uporaba dvojezičnih službenih imena naselja i uvođenje administrativne jedinice *grad*, koja u hrvatskim administrativnim tekstovima ima čak tri značenja.

Pri uporabi dvojezičnih službenih imena nije se vodilo računa o tome da je hrvatski jezik tipološki različit od mnogih jezika nacionalnih manjina. Stoga bi u hrvatskome tekstu trebalo navoditi samo hrvatsko ime, a u tekstovima pisanim jezicima nacionalnih manjina samo ime pisano kojim od manjinskih jezika kako se ne bi narušavala ni struktura hrvatskoga ni struktura pojedinoga manjinskog jezika.

Višeznačna uporaba naziva *grad* u administrativnim tekstovima dovodi, pak, do višestruke zbrke jer se, primjerice, gradonačelnici u obraćanju počesto služe isključivo jednim etnikom (npr. Sinjanima se nazivaju i stanovnici Bajagića, Glavica, Gljeva ili Suhača koji Sinjani nisu) ili nespreditnim višerječnim izrazima (npr. građani Grada Sinja). Glavna je zadaća Povjerenstva za geografska imena, ali i svih jezikoslovaca, da svojim radom upozore na propuste i da ih pokušaju ispraviti.